

“ ERZURUM KONGRESİ” ÖNCESİNE AİT YENİ BELGELER

Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ile Erzurum Valiliği, 9. Kolordu Kumandanlığı, Erzurum Belediyesi ve Erzurum Tarihini Araştırma Turizm ve Tanıtma Derneği'nin işbirliği ile, 23 Temmuz 1969 da üç günlük bir kutlama programı uygulanarak Erzurum'da “*Erzurum Kongresi'nin 50. Yıldönümü*”, tören ve şenliklerle kutlandı. Erzurum Kongresinin 56 Murahhasından bugün hayatta kalan beş zâtın üçü: Sayın *Mehmed Cevat DURSUNOğLU* (Hasankale) *) *Dr. Cemil şENCAN* (şebinkarahisar) ve *Dr. Ali Nâci DUYDUK* (Giresun) başta olmak üzere, İstanbul ile Ankara'dan da “şeref Misafiri” olarak Sayın *Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri FINDIKOğLU*, *Prof. Dr. Ahmed CAFEROğLU* (İstanbul Üniversitesinden), *Orgeneral Reşit PASİN* (Millî Savunma Bakanlığından), eski “ALBAYRAK” Gazetesi yazarlarından Erzurumlu şâir ve edib *Müştak Sıdkı DURSUNOğLU* ile Erzurumlu Edebiyat Öğretmeni *Ârif Hikmet DİZDAROğLU* (Türk Dil Kurumu'ndan) Erzurum'a gelmişlerdi. 23 Temmuz 1969 da açılıp, bir ay süren “ERZURUM FUARI”na davetli olarak da başta *Prof. Necmettin ERBAKAN* olmak üzere, Fuar Komitesi'nin birçok “şeref Misafirleri” gelmişlerdi. Bu yüzden, Erzurum Kongresi'nin 50. Yıldönümü, güzel tören ve hâtıralarla kutlanarak anıldı.

Erzurum Kongresinin 50. Yıldönümü hâtırası olarak, PTT Genel Müdürlüğü 50 ve 60 kuruşluk iki türlü Posta Pulu çıkardı ve *İlk Gün*” damgaları Erzurum ile Fuardaki PTT şubelerinde vuruldu. Erzurum Tarihini Araştırma, Turizm ve Tanıtma Derneği de, Maliye Bakanlığının müsaadeleriyle İstanbuldaki Darphane'de 22 ayâr ve 17 gram (yarım beşibiryerde) ağrılığında 101 adet Altın ve 830 ayâr 1000 adet Gümüş ERZURUM KONGRESİ 50. YILDÖNÜMÜ HÂTIRASI” olarak Madalyalar ile ayrıca, oksitlenmiş bakır Erzurum Rozeti” yaptırdı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine bağlı Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü” ise, Sayın *Prof. Dr. B. Sıtkı BAYKAL*'ın yayına hazırladığı Türk İnkılâp Tarihi Arşivinde

---

*) Bu yazı yazıldıktan üç ay sonra, M. Cevat Dursunoğlu Bev. 11 Ocak 1970 gecesi Ankarada rahmete kavuşmuştur.

ve şahıslarda” bulunan “*Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler*”i, adı geçen Enstitünün yayını olarak Ankara’da bastırdı (1).

Atatürk Üniversitesi’nin 18 ay önceki kararı ile, biz de Edebiyat Fakültesine verilen bir vazifeyi üzerimize alarak, “*Millî Mücadelede Kuzeydoğu-Türkiye ve Erzurum Kongresi Belgeleri*”ni derliyerek tesbite başladık. Bu arada: a) 5 Kasım 1918 de Kars’ta kurulan ve yurdumuzda İlk “Müdafai Hukukî Millîye Teşkilâtı” sayılan *İSLÂM MİLLÎ-ŞÛRÂSÎ*’na (Ermeni ve Gürcülere karşı koyarak Ordubad, Nahçıvan, Sürmeli/İğdır, Kars, Oltu, Ahıska, Artvin, Batum ve Acara’daki yerli Türkleri korudu)(2), b) 12 Şubat 1919 da Trabzon’da kurulan *TRABZON MUHAFAZAI HUKUKİ MİLLİYE CEMİYETİ*(Batum’dan Ünye’ye kadarki Türk kıyılarında Pontos Cumhuriyeti kurmak için çalışan Rumlara karşı uğraşıyordu) (3) ile,c) 2 Aralık 1919 da Merkezi İstanbul’da kurulmuş bulunan ve oradan alınan salâhiyet belgesi ile 10 Mart 1919 da Erzurum’da resmen kurulan *VİLÂYÂTÎ ŞARKIYYE MÛDAFAAÎ HUKUKİ MİLLİYYE CEMİYETİ ERZURUM ŞUBESİ* (Taşnakçı Ermenilerin, merkezi Erzurum olmak üzere, Sivas’a kadarki Türk topraklarında bir ”Ermenistan” kurma yolundaki çalışmalarına karşı koymak için kurulan) gibi Kuzeydoğu Bölgemizdeki üç millî-siyasî teşekküle âit belgeleri derleyip tesbit etmeye giriştik. Alınan sonuç, çok sevindirici oldu. *Kars, Trabzon ve Erzurum* teşkilâtımıza âit belgeler yanında, bu teşkilâtta çalışan gerçekten ülkücü ve fedakâr zâtların fotoğrafları ile haltercümeleri de, Edebiyat Fakültesi Dekanlığının sürekli yazışmaları ve yardımları ile geniş bölgelerden bulunup elde edildi. Böylece, şimdiye kadar Sayın Cevat Dursunoğlu’nun 1946 da Ankarada basılan *Millî Mücadelede Erzurum*”, Trabzonlu Mahmut Goloğlu’nun 1968 de Ankara’da çıkan ”*Erzurum Kongresi*” ve Prof. Bekir Sıtkı Baykal’ın 1969 da neşredilen ”*Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler*” adlı üç eserde bulunmayan, ”*Büyük Erzurum*

---

1) XIX+63 sahife tutan bu eserin basıldığı yer ve yılı üzerine yazılmadığı gibi, yayın numrosu da “11” olacakken dalgınlıkla “10” konmuştur. İçerisinde 47 belge sureti ve 10 belge fotoğrafı vardır. Bunlardan biri Türk Tarih Kurumu Arşivinden (35.) beşi(34. 41. 44. 45. 47) Cevat Dursunlu’dan ve geri kalan 41 adedi de, TİT Enstitüsü Arşivinden alınmıştır.

2) “Kars Millî-Şûrâsı” (5 Kasım 1918-18 Ocak 1919) ve merkezi Kars’ta bulunup: Batum, Artvin, Oltu, Ardahan, Ahıska, Ahılkelek, Kars, Kâğızman, Sürmeli, (İğdır-Tuzluca-Aralık), Nahçıvan ve Ordubad Sancaklarını da içine alan “Cenubigarbî Kafkas Hükûmeti” (18 Ocak 1919-13 Nisan 1919 üzerine yayın ve belgeler için, şu esere bakınız. “Kırzioğlu, Millî Mücadele’de Kars, I. Kitap Belgeler» (5 Kasım 1918-23 Temmuz 1919 tarihleri arasındakiler), 1960 İstanbul, 1 harita, 1 madalya ve 1 gazete resmiyle 80 s.

3) “*Trabzon Muhafazai Hukukî Millîye Cemiyeti*” ve belgeleri için şunlara bakınız:

a) Gümüşhaneli Kadirbeğzâde Zeki Bey’in 1946 da daktilo edilen ve 1918-1946 yıllarını anlatan “*Hâtîrât*”ı (249 daktilo sahifesidir. Oğlu Avukat ve 1957-1960 Gümüşhane Milletvekili Sabahattin Kadirbeyoğlu elindeki bu nüshanın mikrofilmli tarafımızdan aldırılmış ve birçok yerleri aslından istisnah edilmiştir);

b) Dr. Tarık Z. Tunaya “*Türkiyede Siyasî Partiler*”, 1952 İstanbul s. 506-509;

c) Mahmut Goloğlu “*Erzurum Kongresi*” 1968 Ankara s. 17-73, 143-150, 152-164, 168-176.

Kongresi”(4) hazırlıklarına ait belgelerin asıllarından toplu bir kısmını da, Erzurum’un içinde bulduk. 50 yıldır saklı kalan ve hiçbir araştıracının eline geçmeyen bu belgeler ”Vilâyâti Şarkıyye Müdafaaı Hukukı Milliyye Cemiyeti Erzurum Şubesi” Reisi, rahmetli Nâibzâde Mehmed Râif Hoca (DİNÇ) Efendinin kütüphanesinde bulunmuş olup,kızkardeşinin oğlu Sayın Tâcir Salâhattin İPÇİ Beyin elindedir.

Rahmetli Nâibzâde Mehmed Râif Efendi 7 Nisan 1326 (20 Nisan 1911) tarihinde Gümüşhaneden alınan “misâfir,, nüfus tezkiresine göre, R. 1290 (1874) te Erzurum’da Muratpaşa Mahallesinde (dedelerinin lakabıyla anılan ‘Nâibzade’ Sokağı”ndaki) 67 numarolu evlerinde doğmuştur. Babası Ulemâdan Mehmed Nuri Efendi, anası İffet Hanım’dır. ”San’atı ve sıfatı Nüv-vâb’dan (Kaadî/Şer’i- Hâkimlerden). Uzun boylu, elâ gözlü, buğday benizli. Tek evli olup, askerlik sınıfı Redif’tir. Çok zeki ve çalışkan olan M. Râif Efendi, Erzurum Rüşdiye Mektebi’nden 23 Mayıs 1301 (4 Haziran 1885) tarihinde alınan ”Şehâdetnâme”sinde Dördüncü Sınıftan mezun olduğunu gösteren 13 dersten, on üzerinden aldığı notların tutarı 124 ve derecesi Pekiyidir (Farsçadan 10 üç-yıldız, Arapçadan 10 iki-yıldız, Belâgatten 10 iki-yıldız ve Coğrafyadan 10 bir-yıldız; İnşa, Hendese, Tarih, Usuli-Defterî, Resim ve Divânî- Yazısından 10 ar, Hesaptan 9, İmlâdan 8 ve Rik’adan 7 almıştır).

Millî Mücadele yıllarımızda Erzurumda büyük hizmetler görerek Reis seçilen ve bütün Doğu İllerimiz aydınları ile halkı tarafından çok sayılıp sevilen ve *Hoca-Râif Efendi*” de denilen Erzurumlu bu büyük zâtın, sonraki tahsil ve memurluk hayatı dahi, pek mazbut ve örnek halde geçmiştir. Elimizdeki kendi elyazması ile doldurulmuş resmî hâltercümesi cetveli” ile, Osmanlı Mebuslar Meclisinin İkinci ve Üçüncü Dönem İntihap hüviyet cüzdanlarındaki bilgilerin özeti şöyledir: ”Gümüşhane Nâipliğinden sonra *İstanbul* giderek geçici bir vazife alır, İttihad ve Terakki Fırkası’na üye yazılır. Az sonra Erzurum’a Nâip tayin edilir ve burada bir ara Vâliye Vekâlet eder. Bu sırada 22 Nisan 1913 te seçilen altı Erzurum Mebusu arasında, en çok reyî Hoca-Râif Efendi alır. Osmanlı Mebuslar Meclisinin İkinci Dönemi bitince, *Bitlis* Nâipliğine tayin edilir. Sonra 1914 te yine İttihad ve Terakki Fırkasında an Erzurum Mebusu seçilir. Bu sırada kopan Birinci Cihan Savaşı sırasında 16 Şubat 1916 - 11 Mart 1918 arasında Erzurum, düşman elinde kalma felâketine uğrayınca, Hoca’nın buradaki âilesi de perişan olur. Erzurum’un kurtuluşu üzerine sılaya dönen Râif Efendi, baba evi ve arazisine yeniden sahip olur. Mondros Mütarekesi üzerine Kars-Ardahan (ile Oltu) ve Batum (ile Artvin) Sancaklarımızdan ibaret *Elviyei-Selese*’den ordumuz geriye

4) *Vilâyâti Şarkıyye Müdafaaı Hukukı Milliyye Cemiyeti*, bilindiği gibi, iki Kongre yapmıştır. Birincisi, 17-19 Haziran Erzurum Vilâyeti Kongresi olup, o zaman Erzurum’a bağlı bulunan *Bayazıt* (Ağrı İli), *Kiğı* (Bingöl), *Bayburd*, *Yusufeli* gibi Sancak ve Kazaların Mümessilleri de katılmıştır. İkinci veya “Büyük Erzurum Kongresi” ise, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 da yapılmıştır.

çekilip 1878 sınırı elimizde kalınca, yeniden Büyük Devletlerden yüzbulan Ermeniler, “*Büyük-Ermenistan*” hulyasını gerçekleştirmeye kalkışılar.

Daha 1918 Şubat-Nisanı arasındaki Ermeni vahşetlerinin Doğu-Anadolu’da açtığı yaraların acısı, dinmeden Kafkasya’yı işgal eden İngilizlerin açıktan koruduğu Revan’daki *Ermeni Cumhuriyeti*’nin Sivas ile Diyarbakır bölgelerini de ele geçirip, Erzurum’u başkent etme niyetleri ve bu uğurdaki yayınları, bölgenin Türk aydınlarını karşı harekete geçirir. İşte bu sırada İstanbul’a giden M. Râif Efendi, 2 Aralık 1918 günü: Diyarbakırlı ve Eski Bağdad Vâlisi edib *Süleyman Nazif*, eski Beyrut Vâlisi *Müftizâde İsmail Hakkı*, *Pirinçizâde Feyzi*, *Zülfizâde Zülfi* ve *Câvid* (EKİN), Harputlu Eski Hicaz Vâlisi *Ahmed Nedim*, Erzincanlı *Sağiroğlu Sabit* ve *Hâlet*, Vanlı eski Mebus *Münib*, Sivaslı: Eski Mebus *Râsim* ve *Abdumuttalib* (ÖKER) Beylerle birlikte, Erzurum Temsilcisi olarak da kendisinin katıldığı “*Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti*”ni resmen kurarlar ve *Ahmed Nedim Bey*’i Reis, *Süleyman Nazif Bey*’i de sözcü seçerler. Dört yıl süren Yedeksubayıktan terhis edilen Erzurumlu Mehmed Cevat DUR-SUNOĞLU da, Aralık 1918 ortalarında İstanbul’da merkez binalarına sık sık giderek üyelerini tanıdığı bu Cemiyetin, gerektiğinde “*Erzurum Şubesi*”ni açmak üzere, resmî bir yetki belgesi alır.

İstanbuldaki Ermeni gazetelerinden Türk gazete ve ajanlarının aktardığı korkunç haberler üzerine, 10 Mart 1919 da Erzurum’da resmen kurulan *Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Şubesi* ’nin başına ilk önce “*Hasankaleli Hazreti Hakkızâde Hacı Fehim Efendi*” seçildi. Fakat, bu zât, az sonra Reislik vazifesine devam edemeyeceğini bildirince, İstanbul Merkezi Kurucularından *M. Râif Hoca*, Mart 1919 ortasında *Erzurum Şubesi*’nin resmen ve filen *Reisi* seçilerek 23 Temmuz 1919 Çarşamba günü *Büyük Erzurum Kongresi*’ni de bu sıfatla bir konuşma ile açtı ve 7 Ağustos 1919 da “*Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Erzurum Şubesi*” ile *Sivas*, *Erzincan*, *Siirt* ve *Van* Şubelerinin ve *Trabzon* Cemiyeti’nin yerine “*Şarkî Andadolu Müdâfaai Hukuk Cemiyeti*” resmen kuruluncaya kadar, bu Reislik işi devam etti. 7 Ağustos 1919 da Erzurum Kongresi kapanırken yapılan seçimde, yeni Cemiyetin *Hey’eti Temsiliyye*’sine “*Erzurum Murahhası*” olarak katıldı ve 30 Ağustosta *M.Kemal Paşa* ile birlikte, *Sivas* Kongresine katılmak üzere Erzurum’dan hareket etti.

Doğumundan, 1919 yılına kadarki haltercumesini verdiğimiz *Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukuk Cemiyeti*’nin İstanbul Merkezi Kurucularından ve Mart-Ağustos 1919 arasında da bu Cemiyetin “*Erzurum Şubesi Reisi*”, olan *Nâibzade Mehmed Râif Hoca Efendi*’nin kütüphanesinde, bu Cemiyete âit belgelerin bulunması, çok tabiidir. Koyu İttihadçı” tanındığından, Son Osmanlı Mebuslar Meclisi ile, Ankaradaki Birinci Dönem Büyük Millet Meclisine katılamayan Râif Hoca, sırasıyle İkinci-Dönem’de *Erzurum*, Beşinci Dönemde *Zonguldak*, Yedinci ve Sekizinci Dönemlerde de *Erzurum Mebusu* olarak Meclise katıldı ve Mebusken 1949 da vefat etti.

Rahmetlinin İstanbulda Hekim olan oğlu Dr. Halim DİNÇ'in Kanlıcadan' 2 Temmuz 1969 tarihinde "Edebiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Selâhattin Olcay" Beye, babasının şahsına ait belgeler dolayısı ile yazdığı mektupta, babasının elindeki Millî Mücadele yılları ve Erzurum Kongresine ait belgelerden çoğunun kasden kaybedilmesi hâdisesi, şöyle anlatılıyor:

"Hâfizam beni yanıltmıyorsa, Babamın bir vesile ile, çok mühim birtakım evrak ve mektubun, kendisi Ankara veya İstanbulda bulunduğu bir sırada, bu evrakın teslim edildiği bir zât tarafından — zannedersen bazı politik endişelerle- imha edildiğini söylediğini hâtırlıyorum. Geri kalan vesikaların, ne olduğunu bilmiyorum."

Biz, rahmetli Hoca Efendi'nin Erzurum'daki kütüphanesini elinde bulduran Sayın Salâhattin İpçi Bey'den daha önceleri, "geri kalan ve daha çok olması gereken belgelerin de, Dayınızda veya kütüphanesinde bulunması icap ettiğini; bunlar hakkında neler bildiğini " sorduğumuzda, aynen şu cevabı almıştık: "Rahmetli Dayım, ilk defa 1923 te BMM'ne seçilip Ankara'ya giderken, elindeki çok mühim vesikalar ile bazı evrakı, bu arada Erzurum Müdafaa Hukuk Cemiyeti ile Kongresine ait olanları da, Erzurum'da eski bir aile dostuna emanet bırakmış; sonradan bunları Ankara'ya ulaştıracağını söylemişti. Aradan iki yıl geçince 1925 te şehirde Şapka Hâdisesi oldu. İktidara yaranmak isteyen o yedi-emîn sahibi de, elindeki emanetleri, Erzurum'a gelen Müfettiş gibi kimselere mi verdi, imha mı etti? ne yaptıysa; "hepsi kaza ile yandı" diyerek, bunları Rahmetli Dayıma iade etmedi. Dayımın ölümünden 20 yıl kadar bir zaman geçti. Onun evdeki kütüphanesini, çarşıdaki yazıhaneme getirdim. İşte bu sefer (1968 ilkbaharında) bu yazma ve basma kitapları ayıklarken, aralarından çıkan zarflar ve gördüğünüz ALBAYRAK ile öteki Erzurum gazeteleri arasında, bu 50 kadar vesika da, herbiri bir kitap veya zarfın arasında konulmuş olarak, ortaya çıktı.»

Sayın Selâhattin İpçi Bey, ricamız üzerine bu 50 belgenin asıllarını bize emanet verdiler ve mikrofilmlerinin aldırılmasına müsaade ettiler. Biz de bunların filmlerini aldırıp, kâğıt ve yazı cinslerini tesbit ile boylarını da ölçerek, kendilerine aynen geri verdik. Şimdi elimizde suretleri ve fotokopileri var. M.Râif Dinç Kütüphanesinden çıkan ve yeğeni Selâhattin İpçi Bey'in elinde bulunan bu belgelerden 22 adedi, Büyük Erzurum Kongresinden öncesine ait olup, "Türkiye Cumhuriyetinin temeli sayılan Erzurum Kongresi"nin hazırlanışını göstermekte olup son derece değerlidir. Hiçbirisi— anlatılan sebeplerden kimse tarafından görülmediği için— neşredilmemiştir. Umarız ki, bunların neşir hakkını bize veren Sayın S. İpçi Bey, asıllarını da Fakültemiz "Araştırma Enstitüsü Arşivi"ne armağan etsinler.

Vilâyâti Şarkıyye Müdafaa Hukukî Millîye Cemiyeti Erzurum Şubesi Reisi Mehmed Râif Dinç'in Kütüphanesindeki Erzurum Kongresi Öncesine âit 22 Belge" adı ile anacağımız bu vesikaların kronolojik sırası ile konularını kısaca arz edelim :

1) (İstanbul Merkezindeki) "Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Ta'limâtı Dâhiliyyesidir". Tarihsiz (Aralık 1918 olacak). Birinci hamur kâğıda siyah mürekkeple yazılmış iki sahife 24+11 satır. Altındaki beyzî resmî mühürde bulunan yazılar: "Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti (kenarlarda) -1334 (1918) (Ortada)".

2) İstanbul Merkezinden "Erzurum Müdâfaai Hukukî Milliyye Şubesi Riyâsetine" gelen 4 Mayıs 335 (1919) tarihli ve "Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeyeti Reisi Esbak Hicâz Vâlisi" yazısı altındaki mühür "Ahmed Nedîm 1324" (1908).

3) İstanbul Merkezinden "Erzurum Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Riyâsetine", "24 Mayıs 335" tarihli olup, "11 Haziran 335" te Erzurum'a ulaşmıştır. Aynı Reisin mühürü. Âsâyîşe dikkat edilmesi.

4) "Trabzon'da Muhâfazai Hukukî Milliyye Cemiyeti Kongre Hey'eti" imzası ile "Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Erzurum Şubesi"ne 30 Mayıs 1335 te yazılan 186 kelimelik telgrafnâme, iki sahife.

5) Erzurum Cemiyet Şubesinden "3 Haziran" 335" tarihinde "Sadâreti Uzmâya" yazılan telgraf sureti, mürekkeple 9 satır (İzmir'in İşgalini protesto eden 18 Mayıs Mitingi telgrafından sonra bugün de "Milletin her dürlü fedâkârlığa hâzır bulunduğ"nu belirtiyor).

6) Erzurum Cemiyet Şubesinden "3 Haziran 335" tarihinde İstanbuldaki "İngiltere Mümessili Siyâsisine, suretleri: Amerika, Fransa, İtalya Mümessili Siyâsilerine" yazılan telgrafın sureti (İzmirin işgali ile Yunan mezâliminden yakınarak, bu işgalin durdurulup kaldırılmasına tavassut edilmesi hakkında).

7) Erzurum Cemiyet Şubesinden, "Makamı Sadâreti Uzmâya" yazılan "4 Haziran 335" tarihli telgrafın sureti ("Sulh Konferasına Murahhaslarımızın davet edildiğine dâir gelen haberler üzerine, Vilâyetimiz Ahâlisinin" millî duygu ve dileklerinin arzı).

8) Erzurum Cemiyet Şubesinden, "Makaamı Sadâreti Uzmâyâ" yazılan "7 Haziran 335" tarihli telgrafın sureti ("Riyâseti Sâmilerinde Hey'eti Murahhasamız'ın Sulh Konferansı"na gitmeğe hazırlandığı haberi alındığından, Hemşehrilerimizin bu uğurdaki dileklerini arzederiz.).

9) Erzurum Cemiyet Şubesinden, "Vilâyâtlere" (24 Vâliliğe) yazılan "7 Haziran 335" tarihli telgrafın sureti (Sulh Konferasına gidecek Murahhas Heyetimize Sadâretin: "Ermenistan Muhtariyeti ve Düveli Mu'azzamadan birinin himayesi gibi" hususları, aslâ kabul etmemeleri yolunda emir vermesini dilediğimizi duyurduk.).

10) Erzurum Cemiyet Şubesinden "Diyarbakir Eyrâfına: Cemilpaşazâde Kaasım Bey, Behrampaşazâde Ârif Bey, Cizreli İzzet Efendi, (Hasanpaşa Hanı ve Erdebil-Köşkü ile Ağulu-Köşkün sahibi, eski Belediye Reisi Hâci-) Ni-

yazi Bey, (Erganili) *Abdülğani* (Fari Bulduk) *Bey*, Nakib *Bekir Bey*, Muharremzâde *Muharrem Bey* (Ali Nüzhet Göksel'in babası), Mardinde *Abdülkadir Pasa*"ya yazılan "7 Haziran 335" tarihli telgraf sureti, 26 satır ("Vilâyâti Şarkıyyemizde müstakar bulunan Hukukî İslamiyye'nin ibtâliyle, Ermeni istilâsına bir mecrâ açılmağa başlanmış olduğu şu târihi" günlerde, "bütün Vilâyâti Şarkıyye evlâdının yekdil ve yekemel olması, hayatî bir ihtiyaç mâhiyetini almıştır." Bu mes'uliyetli ve tarihî teklifi size duyuruyor ve cevabanızı bekliyoruz".)

11) Erzurum Cemiyet Şubesi Azâsından "*Süleyman Necâti*" (GÜNERİ) imzası ile "15 Haziran 335" te İstanbuldaki "*Merkezi Umumî'ye*" yazılan telgrafın sureti, "134 Numro"lu ("3 Haziran târih ve 122 numrolu Telgrafımıza lâhikadır").

12) İstanbul Merkezinden "*Ahmed Nedim*" imzâsıyla "795 Müsta'celdir" işaretiyle "*Erzurum'da Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Reisi Râif Efendi Hazretlerine*" yazılan "17 Haziran 335" (Erzurum Vilâyet Kongresi günü) tarihli telgrafın aslı, 9 satır ("Karârınız musîbdir. Vilâyetlerimizin Osmânlı ve Müslüman kalmaları, ahasi âmâl ve esâs meslekimizdir. Cemiyetimizin hîni teşkilinde azâsından ve makaasidine vâkıf bulunduğumuzdan, Merkezi Umumî nâmına Zâtî Fâzilâneleri, beyânî re'ye buyurmaları. Tafsilât postadadır").

13) İstanbul Merkezinden "*Ahmed Nedim*" mührüyle, "*Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Erzurum Şubesi Riyasetine*" yazılan "21 Haziran 335" tarihli ve 4 sahifelik (22+23+25+9 satırlık) uzun bir tâlimât (Trabzonluların da katılması ile, bütün Şark Vilâyetleri Murahhasları ile Erzurum'da büyük bir Kongre yapılacağı, 16 Haziran tarihli Telgrafınızdan öğrenildi. Devletin sınırlardan içeri almaya başladığı yurdumuzdan kaçmış Ermenilerin, eski köylerine ve evlerine yerleşmelerine hiç engel olunmaması; onların geçen Savaş sırasında yaptığı mezâlim ve hiyanetlerin, keza yeni iftiralarının "delâilî mükni'a ile" tesbit ve tezkibi).

14) İstanbul Merkezinden "*Ahmed Nedim*" mühürlü ve "*Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Erzurum Şubesi Riyasetine*" yazılan "21 Haziran 335" tarihli mükerrer bir tâlimât ("21 Haziran 335 târihinde postaya tevdi edilen tahriratın nüshai sâniyesidir").

15) İstanbul Merkezi zarfı (posta pulu ve damga izi yok, elden gönderilen yukarıki tâlimât konmuş olacak). Üzerindeki damga başlık : "*Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti -Aded*", arkasında beyzî Cemiyet Merkezi mührü basılmış. Üzerinde "*Erzurum Müdâfaai Hukukî Milliyye Cemiyeti Reisi Faziletlü Râif Efendi Hazretlerine*" yazısı var.

16) "*Gümüşhane Muhâfazai Hukukî Milliyye Reisi ve Murahhası Kadirbeğzâde Ahmed*" imzalı, "25 Haziran 35" tarihinde "*Erzurum'da Faziletlü Râif ve İzzetlü* ((Kazanasmazoğlu) *Kâzım* (Yurdalan) *Bey*"e yazılan 4 sahifelik

mektup (Trabzon'da rahatsız olarak yatıyorum. "Kâzım Bey'in telgrafını aldım" Her ikinizin teşebbüs ettiği işin muvaffak olacağına güvenim var "Bu dakikada her taraftan gelen Murahhaslar, vazifesi neden ibaret olduğunu bilerekten geliyor, fikrindeyim...) «Erzurum, bu târihî günü yaşamak için, biraz da fedâkârlık" yapmalı, misafirlerin iyi ağırılanmasını sağlamalı. "Gönül, Kongre Binasının yâr ü aşıyara karşı muntazam bir surette tefrişini ârzu eder").

17) (Erzurum Telgraf) "Başmüdür Vekili Hâlet" imzası ile "7 Temmuz 35" tarihinde "Gaayet Müsta'celdir" işâreti ve "128" sayı ile "Memûrin" (bütün telgraf Memurları) ve (Refik Hâlid KARAY'ın başında bulunduğu Posta-Telgraf Umum Müdürlüğünden ibaret Müdiriyeti Umumiye'ye yazılan batâl (büyük) kâğıt üzerindeki şifre telgraf (hepsi, kelime yerine rakam yazılı olup, yalnız 3. satırda: "Mustafa Kemâl Pasa Hazretleri'nin mıntakamıza vürûdiyle beraber" ve 21. satır sonunda "arzeylerim" ibâreleri yazı ile dir).

18) "Bayburd Müftisi Fahreddin" imzası ile mürekkeple mektup kâğıdına yazılı 2 sahife "fi (1-5) Temmuz Sene 335" tarihinde "Faziletli Efendim Hazretleri" başlığı ile Cemiyet Reisi M.Râif Hoca'ya yazılan mektup ("Mülk ü Millet'in istikbâlini düşünmek ve çârei felâh ve necâti milliyi teemmül etmek üzere, Millet'in yegâne istinâdgâhi maddisi bulunan CEMİYETİMİZ'in KONGREİ UMÜMİYYESİ'nde ve ma'iyeti âlinizde bulunmak ve hizmet etmek ve aynı zamânda şerefi âlinizle teşerrûf etmek üzere, Mümessil intihâb olundu isem de" denilerek, birtakım özürler sayılıyor; "Gerçi Binbaş Cemâl tarafından evrâkın Trabzon'a gönderildiğine dâir bir Telgraf aldı isem de, hâlen bir semere zuhûr etmemesi" diye, yine Cemiyetle ilgili hususlara geçiliyor. Sonunda da: "arzi hurmet eder ve ellerinizden öperek, hatmi makaal eylerim, Efendim" denilip, kıyıcığında (derkenâr) ise, tersine yazılı olarak (Erzurum Kaadîsi Rize-Hemşnli) "Kaadî Hurşid Efendi'nin ellerinden öperim" cümlesi bulunmaktadır).

19) (Büyük Kongreden bir hafta ve 4 gün önce, Cemiyetin Erzurum Şubesi'ndeki toplantılarda kararlaştırılan 7 maddelik hususlar), mürekkeple, ikiye katlı esricedid kâğıdına 26 satır halinde "17 Temmuz 335" (Perşembe) ve 19 Temmuz günleri yazılan Cemiyet İdare Hey'etinin Karâr Sureti ("Pazartesi (21 Temmuz) gününe kadar (başlarındaki vâlilerin ve Hükûmet kuvvetlerinin engellenmesi yüzünden) Diyarbekir, Ma'muretilâziz Vilâyetlerinden (Erzurum Kongresine katılacak Murahhasların gönderilmesi yolundaki) muvâfakat cevâbı almır ve ekseriyet husûl bulursa, KONGRE güşâd edilecek. Ve cevab gelmediği takdirde, Perşembe (24 Temmuz 1919) gününe kadar tehiriyle; Perşembe günü behemhâl açılacaktır. DU'Â'yı müteâkıb KONGRE, bir Azâyi-Müsin tarafından GÜŞÂD EDİLDİ şeklinde açılacak ve Murahhaslardan başkasının çıkması ricâ edilecektir". Sonunda da, "Kongre'de her Vilâyetin ahvâli husûsiyyesi nazari itibâre alınarak, bir NİZAMNÂME yapılması" deniyor).

Bundan sonraki *M. Râif Dinç Belgeleri*'nden Kongrenin açılış konuşması ile (birisi Sivas Kongresine ait) ondan önceki 2 belgenin tam suretlerini aşağıya alıyoruz.

SIRA: 20 (Koyu mor mürekkeple fiiligranlı kâğıtta 4 satır) (Lâstikten başlık mührü yazısı)

"*Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti*"

"Aded :

213"

1) "Hâmili Vesika HİKMET MEHMED BEY'in, SIVAS'da in'ikad edecek olan ŞÛRÂYİ MİLLÎ'ye, İSTANBUL TIP FAKÛLTESİ TALEBE

2) MURAHHASI sıfatile iştirâk edebileceğini mübeyyin işbu İTİMÂD-NÂME, mûmâ-ileyhe itâ kılındı. Fî 18 Temmuz Sene 35."

(Mühürdeki yazılar) "Dersa'âdet DÂRÛLFÜNÛNİ OSMANİ

TIB FAKÛLTESİ TALEBE CEMİYETİ"

3) "namına"

4) (İmza) "AHMED NECÂTİ".

SIRA: 21 (Mor mürekkeple, çizgili kâğıda dikey olarak 11 satır halinde yazılmış SIVAS VİLÂYETİ MÜMESSİLLERİ'nden 6 kişinin, ERZURUM ile TRABZON MURAHHASLARI arasında yapılan gizli görüşmelere kendilerinin alınmamasına şiddetle itiraz edildiğini gösteren ortak imzalı yazı)

1) ERZURUM MÛDÂFAAI HUKUKİ MİLLİYYE CEMİYETİ Rİ-YÂSETİ CÂNİBİ ÂLİSİNE

2) KONGRE'nin güşâdından akdem, Hey'eti Umûmiyyeye âid bazı husûsâtın müzâkeresi zımnında TRABZON MURAHHASLARI

3) meyânından bir DELEGE'nin sûreti mahsûsada davet ve müzâkerâta iştirâk ettirildiğine ittulâ'

4) hâsıl edilmiştir. Mukadderâtı Milletle alâkadâr bulunan mesâile SIVAS MÜMESSİLLERİ iştirâk ettirilmeyerek,

5) tarafgîrlük gibi bir hâl ihsâs ettirilmiş olmasından dolayı VİLÂYE-TİMİZ nâmına bir protestoya müsâraat eder;

6) ve ayni maksad ve gaayei vataniyye ile iktihâmi müşkilât ederek burada içtima eden SIVAS MÜMESSİLLERİ' nin ihlâs

7) ve hissîyâti vatanperverânelerini rencide edecek bu gibi ahvâle, ba'demâ meydân verilmemesini hâssaten ricâ ile te'yîdi

8) ta'zîmât eyleriz, Efendim. (Tarihi, 23 Temmuz 1919 olacak).

9) *Zara* Mûmesilili *Sivas* M. *Divriği* M. *Suşehri* M.

10) RECEB YUSUF ZİYÂ HAYRULLAH İSMÂİL HAKKI

Sivas Mümessili MEHMED FAZLULLÂH

9) *Karahisarîşarki* (Şebinkarahisar) Mümessili

10) Doktor

11) CEMİL

(Kongreye katılan ve 7 Ağustos 1919 günü tutulan zabıttaki imzaları bulunan "SIVAS VİLÂYETİ MÜMESSİLLERİ"nden: *Amasya, Alucra, Koçhisar, Hafik, Koyluhisar, Reşadiye ve Tokat* Mümessillerinin imzası yoktur. Bunlar ya protesto günü henüz Erzurum'a gelememişler veya protestoya katılmamışlardır(5). Kongre arifesinde Erzurum ile Trabzon Mümessillerinin gizlice toplanarak görüşmeleri, Erzurum ile Trabzon Vilâyetlerindeki asker birliklerinin bağlı bulunduğu XV. KOLORDU nun Kumandanı KÂZİM KARABEKİR PAŞA'nın tavsiyesi ve öğütleriyle, "Üçüncü Ordu Müfettişliğinden Müsta'fi MUSTAFA KEMAL PAŞA»nın mutlaka KONGRE BAŞKANI seçilmesi yolundaki anlaşma üzerine olduğunu, Erzurumun yaşlıları ile, yukarıda anılan hayattaki Erzurum Kongresi Mümessillerinden 5 zât, söylemektedirler).

SIRA: 22 (23 Temmuz 1919 KONGREYİ AÇIŞ NUTKU)

(Rahmetli Mehmet Râif Dinç Hoca'nın kendi elyazısı ile, biri karalama, biri de temize geçirilmiş olarak, iki metin vardır. Bunlardan Karalama olan metin tamdır ve büyük esericedi kâğıdında 4 sahifeye $22+22+22+1=67$ satır halinde kurşunkalemle yazılmıştır. Temiz metin ise, yine kurşunkalemle pek çizme ve çıkarma yapılmadan düzgünce yazılmış olup, ancak Karalamadaki ilk iki sahifenin tebyizi sayılıp $24+13=37$ satırdır. Biz, Karalama metnin sahife ve satırlarını aşağıya alırken, Temiz metindeki ilâveleri de iki ( ) arasında belirtiyoruz.

1. *Sahife* :

1) EFENDİLERİM,

2) Buradaki (Burada) toplanmamızın sebep ve pek malûm olan gayei mukaddesi hakkında bir-iki sözümün, fâtihai bahis ve müzâkere

3) olarak îrâdına müsâadei 'aliyyelerini ricâ ederim. Bir-iki yüz sene-den beri olduğu (birtakım bahânelerle bir niçe eczâi mübâreki, envâi fecâatlerle çekilip koparıldığı) gibi, bundan dört

4) beş sene evvel de, hiçbir emeli taarruz ve tecâvüz beslemediği hâlde, cigergâhı olan *Pâytaht-ı-Saltanat*'a

5) ve Taht-i Saltanat'ın en kavî bir 'imâd ve istinâdgâhı ve bütün bizlerin ecdâdımızın

---

5) Gümüşhaneli Kadırbegzâde Zeki Bey'in "*Hâtırât*"ından *Tokat*, Mümessili "*Kabadayı*" lakaplı Rifat Bey'in Sivas Mümessili ile önceden geldiği anlaşılıyor.

6) hûni hamiyet ve şehâdetiyle yoğrulmuş ve 'izâm-i lâzimu't-ta'zim-
lerinin ârâmghâhi ebedisi bulunmuş olan *Vilâyâti*

7) *Şarkıyye'sini*, cismi Devletden koparıp ayırmağa teşebbüs (Şarkıyyesi,
Devletten ayrılmak ve netîceten imhâsına yürünmek) gibi (cebirlerle)

8) nice tazyiklerle imhâsına kasedilmekle, harbe sürüklenmiş olan *Hü-
kûmeti Osmâniyye*, dört sene devam eden Harpte hakkı bekaa

9) ve hayâtını isbât etmiş; ve en hasmı cânı olan *Rusya Çarlığı'nın*
harben, kemâli inhizâmının

10) şâhidî bulunmuş olduktan sonra, diğer Düveli Muhâribe'nin sâir cephelerde

11) âsâri galebesi görülmekle berâber,

12) bu Devletlerden bazılarının ricâli siyâsîlerinin, mu'allâ kürsilerden

13) Devletleri (Hükûmetleri) nâmına îrâdi kelâmalarında: "*Biz, ne Türkleri
Pâyitahtları'ndan, ne de zengin, mahsûldâr*

14) *Anadolu'dan mahrum etmek için harbe girdik. Ne de, Türk olan Trak'
ya'yi onlardan alacağız.*

15) *Pâyitahtı İstanbul olarak bir Osmanlı İmparatorluğu'nun idâmesini*

16) *isteriz*" demeleri; ve bazılarının *Cumhur-Reisleri'nin*, bütün nevi-beşer
(in sulh ü sükûn ve selâmeti)

17) için, insanî birtakım desâtiri ulviyye serd ü ilâniyle, ba'demâ hakkı
adlin (hakk u adlin).

18) kuvvetle kahr ü zulme galibiyeti ve (nevi-beşer arasında) beyhûde
kandökülmemesi temin edileceği yolundaki

19) prensipleri meyânında, *Devleti Aliyye'nin* (hakkı hâkimiyet ve istik-
lâliyyet ve bekaa ve mevcudiyetini tasdik) hakkı bekaa ve ekseriyet teşkil
eden anâsırımızın

20) ekseriyetinin ekaliyyetlere (ve ekseriyet teşkil eden anâsır hukukunun,
ekaliyyet teşkil edenlere) çiğnettirilmeyeceği alenen beyân

21) ve temin edilmesi üzerine, birtakım şerâit tahtında

22) *Mütâreke* akdiyle, (biz Osmânlı Müslümânlar) silâhlarımızı indirmiş
idik. Ancak, bu Mütârekemiz, bilâkayd ü şart hakkı istiklâl ve hâkimiyete-
timizden vazgeçerek, tamâmen ve ebediyyen bir esâret zilletini kabul demek
olmayp; Sulh Konferansı masası başında velev ki mağlûben olsun--,
oturacağımız bir sandalyemiz bulunacak ve o masa etrafında) ve, evet

2. Sahife :

1) kısmen bir mağlûb sandalyesinde oturarak, ancak malûm olan birta-
kım kavâidi hukukî düveliyye (birtakım kavâidi beyneddüvel ve-l-mileliyye)

2) ve desâtiri âliyyei insâniyye(ler) dâiresinde, bu herc ü merci âlemin
bertaraf edilmesi için söylene -

- 3) cek sözler meyânında, bizim de hakkımızı madâfaa yolunda sözlerimiz dinlenecek (dir) zan ve zehâbiyle,
- 4) âtiye muntazır bulunuyorduk (bulunmak, demek idi).
- EFENDİLER, ma'ateessüf (ve sad hezâr teessüf) bu (fikir ve) zannımızda aldanmışız, (İş öyle değil), bizim hakkımızda düşünülen şey (değil hakkı kelâm, hattâ hakkı hayâtımızdan da mahrumiyetle) idâm karârı; ve o-turtulmak istenildiğimiz
- 5) sandalye, idâm sandalyesi; ve hakkımızda yapılacak iş (şey ise), giyotin ameliiyesi imiş! Andan sonraki (sonraya âit) tasavvur da, cismi
- 6) Devlet ve Millet ve vücûdi pâki Vatanımız parçalanarak (vücûdi pâki Devlet ve Millet ve cismi feyznâki Vatanımızı parçalıyarak), üzerinde istenildiği gibi
- 7) tecrübeî teşkilât ameliiyei teşrihiyyeleriyle carihalar açılarak, didik-didik edilmek için, icrâyi Hükûmet tahsili sevdâsında bulunan birtakım hunhâr (canavâr) ellere
- 8) teslim edilmek olduğunu, zikre hâcet yoktur zannederim.
- 9) Efendilerim (EFENDİLER), gün gibi âşikâr olan hukukumuzda bu suretlerle (suretle) tecâvüzler vukuu ihtimâlini tasavvur (depriş)
- 10) eden biz *Vilâyâti Şarkıyye* evladları (nın) ki, aynı zamanda, bin üç yüz kûsûr senelik Hilâfeti Celilei İslâmiyye
- 11) emâneti kübrâsını hâiz (ve hâmil) bulunan, altı yüz bu kadar sene *Saltanati Osmâniyye*'nin hârisi (sâdik) ve Devlet ü Milleti
- 12) necîbe kitlesinin (kitlei necibesinin), bir cüz'î lâyenfekkiyiz. İşte, marûzi tecâvüz olan bu hukukî mukaddesemizin (hukukî milliiyye ve Vatani mukaddesimizin)
- 13) Müdafâa vazifesini ifa için, kalplerimiz çarpmağa başlamış; ve taraf taraf her yerde bu bâbda
- 14) teşebbüsler vukua gelmeğe başlamış (her yerde, millî teşebbüsler vukua getirilmeğe ibtidâr edilmişti). Ve o esnâ(lar)da idi ki, âcizleri buradan *Dersâdet*'e gitmiş bulunuyordum (Dersâdet'e azimet edip, ve)
- 15) oraya muvâsalatımda. yine bu Vatan evlâdi ekâbirinden (evlâdi mütefekkirininden) bu gaayei âliye etrâfında toplanmış
- 16) bir takım zâtları [yukarıda adları anılan: Diyarbekirli, Harputlu, Sıvaslı, Erzincanlı, Vanlı aydınlardan V.Ş.M.H.M. Cemiyeti kurucuları] (birtakım hamiyetkâr zevâtı) buldum. Bu hususta (çalışmak için) Kavânîni Devleti Aliyye'ye de tevfiik hareketle,
- 17) (Cemiyet için) bir *Nizâmnâmei Esas* kaleme alınarak, Hükûmeti Seniyye'ye arz ve 'alel-usûl-

18) [2 Aralık 1918 günü resmen] müsâadesi istihsâl edilerek, faaliyete başlanmıştır (başlandı). İşte (Şimdi), teşriflerinize

19) şerefyab olan bu *Vilâyet Merkezi*'nde (Erzurum'da), o Nizâmname mucebince bir *Şube* teşkil ederek, vazifei

20) kudsiyesine devâm üzere iken, korkulan tehlikelerin, cümlenizin nazari başretinize gayri hafî olduğu vechile, günbegün serzedei zuhûr oluşu,

21) hele son zamanlarda *İzmir* hakkında [15 Mayıs 1919 dan itibaren], tasvirinden kalem âciz olacak bir surette fecîâne olarak mevkii tatbika

22) vaz'olan tasavvurâtın, ikinci mevkii tatbiki, bizim *Vilâyati Şarkıyye*'miz olacağı, heman heman da muhakkak gibi bulunuşu;

3. *Sahife* :

1) buradaki rüfekayi mesâimle bendenize, *Nizâmnamei Esâsi*'miz mucebince: bütün evlâdı,

2) Cemiyet Azâyi Tabiiyesi'nden olan *Vilâyati Şarkıyye* ahâlisinin yekdil ve yekâvâz olarak hareket etmesi

3) lâzımgelen dakikanın hulûlünü ihtâr etmekle; bizleri, işte şu okuyacağım *Telgrafname* müsveddesi mucebince [anılan "müsvedde", 30 Mayıs 1919 günü Trabzon'a yazılan ve birlikte büyük bir kongre yapılmasını dileyen telgraftır ki, Sureti K.Karabekir "İstiklâl Harbimiz", 1960 İstanbul, s. 40 da vardır] düşünüp,

4) hareket etmeğe sevketmiş idi [birçok nokta işaretleri]. İşte bu *Telgrafname*'nin keşidesi [30 Mayıs 1919] gününe musâdif

5) olarak, *Trabzonlu Kardeşlerimiz*'in de aynı ânda ve aynı suretle düşünüklerine dâir, bir *Telgrafnamei teklifleri*'ne mazhar olduk ki, bu hüsnî tesâdüfû

6) Mutasarrıfı-Kulûb olan Cenâbi-Zülcelâl'in, kulûbi Mü'mini bir ânda,

7) bir emri hayri Müslimînin tefekküre sevk ve mazhariyeti tecellâsı

8) kabîlinden olarak telâkki; ve derhâl

9) tekliflerini kabul eyledik ki, *Telgrafnameleri*'ni okuyorum [yukarıda 4. sırada anılan 30 Mayıs 1335 tarihli *Telgraf*]. (6)

10) İşte bu *Telgrafname* üzerine, derhâl tarafımızdan da *Vilâyati mütecâvire mürâcaatlar*

11) edilerek, peyderpey alınan cevâbi muvâfakat üzerine, evvelce *Dersâadet Merkezi*'ne [11. Sıradaki belgede anılan 3 Haziran 335 günlü ve 122 sayı ile].

12) çektiğimiz *Telgrafname*mize *Zeyl* olarak, işte şu [11. sıradaki] *Telgraf*'ı keşide (ettik) [birçok noktalar].

---

6) *Telgraf*ın asıl metni işaret ettiğimiz 4 sayılı belgededir. Gümüşhaneli Zeki Bey'in "*Hâtîrât*"ında (daktilo nüsha s. 9-10) ve buradan alınan Mahmud Goloğlu'nun "*Erzurum Kongresi*" kitabındaki (s. 175) metin, asıl değil özetdir ve "10 Temmuz" tarihine de asıl belgede işaret yoktur.

13) ve şu cevâbı aldık [yukarıda 12. sıradaki 17 Haziran 335 günlü Telgraf ile, 13. ve 14. sırada anılan 21 Haziran 1919 tarihli üçer-dörder hafelik tâlimât yazısı].

İşte EFENDİLERİM,

Âcizleriyle rüfekayi mesâim olan *bura Şubesi Hey'eti İdâresi* kardaşlarınızın

14) şu teşebbüsleri neticesinde, siz zevâtî kirâmın burada, bu gaayei mukaddesei milliyemiz

15) etrâfında toplanmış olduğunu görmekle,

16) cümleten karîrül-'ayn [gözüaydın, sevinmiş] olduğumuzu; ve tekrar alettekrâr, evvelen Cenâb-i Hakk'a ve sâniyen sizlere karşı

17) teşekkürlerle arz. Ve bu hususda, Hey'eti celîlelelerince,

18) mevzuu müzâkere olabilecek mesâilin hutûti esâsiyye (sine) dâir, gerek *Dersâdet* [Cemiyet Merkezi]

19) *Hey'eti*'nden mevrûd ve gerek *bura Hey'eti İdârei Mütetebbise* birâderleriniz tarafından mustahzar Raporların [bu raporlar da bulunamadı]

20) bilkırâe, Hey'eti celîlelelerince istimâ buyurulmasını ricâ; ba'dehu *Hey'eti celîlenizin müzâkeresini idâre etmek*

21) üzere, bir *Re'is*'in intihâbını teklîf ile, cümlelerinizi selâmlıyarak ve Âdili-Mutlak

22) olan Cenâbı-Hakk'dan, hukuk ve mukaddesâti milliyemizin muhâfazası uğrunda sa'y

4. *Sahife* :

1) ü gayretlerimizde mahzari muvaffakiyyâti Rabbâniyye olmamız tazaru'âtını da hâtimesi makaal eylerim Efendilerim (7).

"Vilâyâti Şarkıyye Müdâfaai Hukukî Müliyye Cemiyeti Erzurum Şubesi Reisi" Eski Erzurum Mebusu Nâibzâde Mehmed Râif Hoca Efendi tarafından 23 Temmuz 1919 da "Erzurum Kongresi'nin Açış Nutku" olarak söylenen bu tarihî konuşmadan sonra, "Üçüncü Ordu Müfettişliğinden Müsta'fi Mustafa Kemâl Paşa", Erzurum Kongresi'ne Reis seçilmiş ve "NUTUK"ta anlatılan bir konuşmadan sonra, 16 gün süren Kongreyi idareye başlamıştır.

---

7) Burada arapça şu "Hak üstündür ona üstün gelinmez!" meâlindeki Hadisi Şerif yazılmış ve sonra üzeri çizilmiştir.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher due to the image quality and orientation. It appears to be a list or series of notes.

Handwritten text in Arabic script, appearing to be a list or index of entries, possibly related to a library or collection.

Handwritten text in Arabic script, possibly a signature or a date, located at the bottom left of the page.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, written in a cursive script.

Main body of handwritten text, consisting of approximately 15 lines of cursive script. The text is dense and appears to be a continuous narrative or list.

Vertical handwritten text on the left margin, possibly a list or index of items.

Small vertical handwritten text at the bottom left corner of the page.

[Faint, mirrored handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to its orientation and fading.]

[Faint handwritten notes or a list on the right margin, possibly corresponding to the mirrored text.]

Handwritten text in Arabic script, appearing to be a list or a series of entries, possibly related to a historical or administrative document. The text is written in a cursive style and is somewhat faded and difficult to read. It appears to be organized into several sections or paragraphs, with some lines starting with small symbols or markers. The text is written on a piece of paper that shows signs of age and wear.

Handwritten text in Arabic script, written vertically along the right edge of the page. It appears to be a marginal note or a separate entry, possibly providing additional information or commentary related to the main text. The text is written in a cursive style and is somewhat faded and difficult to read.

[Faint, mirrored handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and bleed-through.]

[Marginal handwritten notes on the left side of the page.]

[Marginal handwritten notes on the left side of the page, lower section.]

